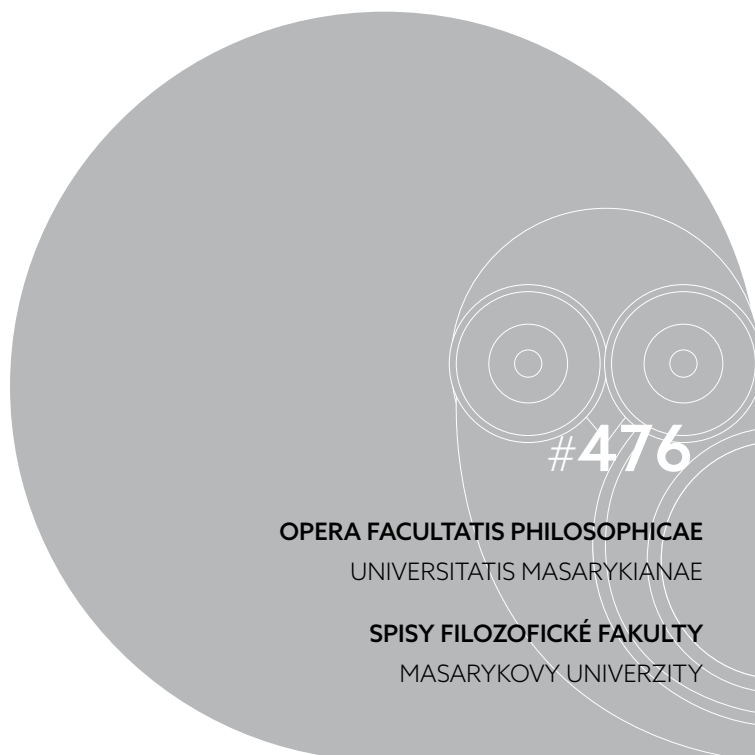

Povelkomoravská a mladohradištní keramika v prostoru dolního Podyjí

Adéla Balcárková / Petr Dresler / Jiří Macháček

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#476

#476

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Povelkomoravská a mladohradištní keramika

v prostoru dolního Podyjí

Adéla Balcárková / Petr Dresler / Jiří Macháček

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#476

BRNO 2017

Balcárková, Adéla

Povelkomoravská a mladohradištní keramika v prostoru dolního Podyjí / Adéla Balcárková, Petr Dresler, Jiří Macháček. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. – 645 stran. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 476)

Německé resumé

ISBN 978-80-210-8865-8

902.2 * 902:904 * 738"04/14" * (437.32-13) * (048.8:082)

- archeologické výzkumy – Česko
- archeologické nálezy – Česko
- středověká keramika – Česko – 10.-13. století
- Morava jižní (Česko)
- Podyjí (Česko)
- kolektivní monografie

902 - Archeologie [8]

Publikace vznikla v rámci řešení projektu Grantové agentury ČR „Frontier, Contact Zone or No Man’s Land? The Morava-Thaya Region from the Early to the High Middle Ages“ (reg. č. GF15-34666L). Její vydání bylo podpořeno Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity.

Recenzovali: PhDr. Andrea Bartošková (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.)
PhDr. Rudolf Procházka, CSc. (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)
Mgr. Ladislav Čapek, Ph.D. (Západočeská univerzita v Plzni)

© 2017 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8865-8

ISBN 978-80-210-8866-5 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8866-2017>

OBSAH

1 Úvod	7
2 Základní tendence vývoje povelkomoravské a mladohradištní keramiky na Moravě (Adéla Balcárková)	11
2.1 Dějiny bádání	12
2.2 Pramenná základna moravské keramické produkce doby povelkomoravské a mladohradištní	14
2.3 Základní charakteristika moravských keramických horizontů doby povelkomoravské a mladohradištní	24
3 Popis metody užitá pro zpracování raně středověké keramiky (Adéla Balcárková)	33
3.1 Analýza archeologického kontextu	33
3.2 Syntéza archeologických struktur	34
3.3 Validace formálních struktur	36
4 Lokalita Kostice – Zadní hrúd v kontextu raně středověké Moravy (Adéla Balcárková)	37
4.1 Geneze keramických nálezových celků a intenzita postdepozíčních procesů	38
4.1.1 Stručná charakteristika keramických celků ze starší a střední doby hradištní (Adéla Balcárková, Jiří Macháček)	40
4.1.2 Fragmentarizace keramiky v rámci povelkomoravských a mladohradištních sídlištních kontextů	54
4.1.3 Reziduální a infiltrovaná keramika (intruze)	76
4.1.4 Souhrnná charakteristika standardního souboru keramiky z Kostic – Zadního hrúdu	80
4.2 Povelkomoravská a mladohradištní keramika – deskripce, analýza a syntéza	82
4.2.1 Analýza a deskripce keramických kvalit – primární deskriptivní systém	82
4.2.2 Primární deskriptivní systém – definice keramických kvalit a základní kvantifikace keramického souboru z Kostic – Zadního hrúdu	109
4.2.3 Analýza a deskripce keramických kvalit – sekundární deskriptivní systém	138
4.2.4 Syntéza archeologických struktur – řešení 1. Multivariační statistická analýza keramického souboru z Kostic – Zadního hrúdu	139
4.2.5 Validace a interpretace výsledků statistické analýzy	144
4.2.5.1 První chronologická skupina (RS4 I)	146
4.2.5.2 Druhá chronologická skupina (RS4 II)	151
4.2.5.3 Třetí chronologická skupina (RS4 III)	157
4.2.5.4 Mladohradištní nálezové celky (RS4) – keramika 11.–12. století	164
4.2.6 Chronologické skupiny keramiky a teorie archeologických transformací	169
4.2.7 Syntéza archeologických struktur – řešení 2. Nástin dalších možností relativní chronologie keramiky	172
4.2.7.1 První chronologická skupina (RS4 I) – horizont keramiky 10. století	172
4.2.7.2 Druhá chronologická skupina (RS4 II) – horizont keramiky 11. století	178
4.2.7.3 Nálezové celky (RS4) – keramika 11.–12. století (horizont RS4 IIB)	186
4.2.7.4 Třetí chronologická skupina (RS4 III) – horizont keramiky 12.–13. století	194
4.3 Validace keramických horizontů a klasifikace keramiky z Kostic – Zadního hrúdu 2013	199
4.3.1 Výsledky výzkumné sezóny 2013 v Kosticích – Zadním hrúdu a validace formálních struktur	210
4.4 Validace keramických horizontů prostřednictvím analogií	211
4.5 Shrnutí charakteristiky keramických horizontů v Kosticích – Zadním hrúdu	247
4.6 Rekonstrukce sídelních fázi na lokalitě Kostice – Zadní hrúd na základě definovaných horizontů keramiky	254
4.7 Status lokality Kostice – Zadní hrúd v kontextu Moravy doby knížecí	262
5 Keramika z dolního Podyjí ve světle nových výzkumů (Adéla Balcárková)	265
6 Závěr (Adéla Balcárková)	275
7 Kostice – Zadní hrúd. Raně středověké sídliště. Katalog sídlištních objektů a nálezů (Adéla Balcárková, Jiří Macháček, Petr Dresler)	279
7.1 Struktura katalogu	279
7.2 Geografické vymezení dolního Podyjí a přírodní prostředí naleziště	281
7.3 Metoda terénního výzkumu	282
7.4 Popis objektů	283
7.5 Popis hrobových celků	342
7.6 Popis nálezových celků a charakteristika nekeramických nálezů	346

8	Obrazové přílohy a tabulky (Adéla Balcárková, Jiří Macháček, Petr Dresler)	379
8.1	Plány	380
8.2	Fotodokumentace	494
8.3	Tabulky	542
	Prameny a literatura	629
	Seznam použitých zkratk	637
	Zusammenfassung	639

Kniha je výsledkem výzkumného záměru zpracovávaného v rámci disertační práce A. Balcárkové, jejímž hlavním předmětem studia je analýza keramických celků ze sídlištních kontextů. Jak už sám název napovídá, podstatná část této publikace je zaměřena na studium keramiky v rámci mladšího stupně raně středověkého období, který vymezuje historická etapa začínající po pádu Velké Moravy a ústící do vrcholného středověku. Celé toto údobí označujeme jako dobu povelkomoravskou a mladohradištní. Keramika je stále jedním z nejvíce nalézáných a diskutovaných archeologických pramenů. Kniha rozvíjí toto téma z hlediska obecného vývoje a základní charakteristiky keramické produkce na území Moravy, přitom si klade za cíl vyzdvihnout základní vývojové tendence a shrnout naše dosavadní poznatky o keramice mladší doby hradištní ve vymezených regionech. Tématem mladohradištní keramické produkce se dosud zabývala řada badatelů, většinou však pouze v rámci určitých regionů a dílčích otázek. Souhrnná studie věnující se této problematice v širším kontextu Moravy dosud chybí, což se pokusí napravit předkládaná publikace v jedné ze svých vytyčených otázek. V užším kontextu se kniha zaměřuje na oblast jižní Moravy, konkrétně oblast podél dolního toku řeky Dyje, které prozatím nebyla z hlediska studia keramické produkce v rámci vymezené historické etapy věnována dostatečná pozornost. Sledovanou oblast na jihu jasně ohraničuje soutok řek Dyje a Moravy, na severozápadě vymezuje toto území soustava vodních nádrží Nové mlýny a Dunajovické vrchy.

Jako primární studijní materiál pro tuto souhrnnou studii posloužil početný soubor povelkomoravské a mladohradištní keramiky ze sídlištní lokality Kostice – Zadní hrúd, archeologicky zkoumané v letech 2009–2011 a dodatečně ještě v roce 2013. Kostice – Zadní hrúd se v současnosti řadí mezi nejhodnotnější a nejlépe prozkoumané lokality na Moravě. Jedinečnost této lokality spočívá zejména v unikátnosti nálezů, mezi nimiž vyniká početná kolekce mincí – evidujeme na 144 publikovaných exemplářů (*Macháček – Videman 2013*, 184–190). V kombinaci s horizontálními a vertikálními

vztahy sídlištních stratigrafických jednotek získáváme ucelený pohled na chronologický vývoj zdejšího osídlení a jeho materiální kultury, a Kostice – Zadní hrúd se tak řadí mezi důležité náleзовé soubory, které máme v současnosti na Moravě k dispozici a které mohou přispět k řešení obecnějších otázek.

Kniha si klade za cíl vytvořit na příkladech keramického souboru z Kostic – Zadního hrúdu za využití zmíněných datačních opor v podobě mincí podrobnější chronologicko-typologické schéma pro dělení keramiky v období od 10. století do počátku 13. století. To obohacuje naše dosavadní poznání o vývoji keramické produkce ve sledovaném období na jižní Moravě, ale především nabízí ucelený náhled na podobu keramiky v poměrně dlouhém časovém úseku, čímž se otevírají nové možnosti pro podrobnější analýzy a srovnání keramických celků. Velký přínos této knihy lze spatřovat v objasnění charakteru keramické produkce v problematickém období těsně po zániku Velké Moravy, které časově vystihuje doba 10. století a je v archeologickém prostředí často označováno za období „temné“. Tento povelkomoravský stupeň vývoje raného středověku je z pohledu archeologie, ale i historie stále velkým tématem k diskusi. Pro toto období postrádáme prameny písemné a z hlediska archeologického bádání postrádáme prameny z dostatečně stratifikovaných lokalit, a zejména náleзовé celky s uspokojivým množstvím chronologicky citlivých pramenů, které by dovolily náleзовé situace spolehlivě datovat do horizontu 10. století. Náleзовé celky z Kostic – Zadního hrúdu se v tomto směru řadí mezi zásadní soubory poskytující datační i stratigrafické opory a srovnání pro řadu jiných souborů keramiky nejen v horizontu 10. století. Pro takové celky nemáme na Moravě zatím období.

Na podkladě podrobné materiálové studie povelkomoravské a mladohradištní keramiky se kniha zabývá řadou dílčích otázek týkajících se relativní chronologie keramiky nebo metody zpracování raně středověkých keramických souborů. Aplikovaná metodika využívá moderní nástroje pro zpracování a vyhodnocení archeologických dat, které jsou založeny na vícerozměrných

statistických analýzách a nastiňují tak v oboru archeologie nové možnosti práce s prameny.

Knihy je strukturována do sedmi hlavních kapitol včetně úvodu a závěru. Druhá kapitola shrnuje naše dosavadní poznatky o vývoji keramické produkce ve sledované historické etapě v mladší době hradištní na Moravě. Jde především o rešerši existujících pramenů ke studované problematice, avšak primárním cílem této kapitoly je vyzdvihnout základní vývojové tendence povelkomoravské a mladohradištní keramiky na širším území Moravy. Další kapitola, v pořadí třetí, se zabývá aplikovanou metodou a pracovními postupy při práci se soubory raně středověké keramiky. Čtvrtá, nejobsáhlejší kapitola této knihy je věnována lokalitě v Kosticích – Zadním hrúdu a podrobné analýze jejích raně středověkých keramických nálezových celků. Celá tato kapitola se dělí do sedmi menších úseků a dílčích studií, které řeší otázku geneze nálezových celků keramiky, popisují analytickou a syntetickou fázi při vyhodnocování keramických celků z doby povelkomoravské a mladohradištní pomocí metod vícerozměrných statistických analýz, není opomenuta ani fáze deskripce, kde se prezentuje detailní deskriptivní systém keramiky, včetně obrazových příkladů a charakteristiky keramických kvalit. Na tomto místě je nutné znovu podotknout, že v této knize jsou z valné části prezentovány výsledky archeologické analýzy a syntézy povelkomoravských a mladohradištních keramických celků z Kostic – Zadního hrúdu zpracovávané autorkou A. Balcárkovou v rámci disertační práce, která vycházela z nálezových celků získaných na této lokalitě výzkumy v letech 2009–2011. Keramické celky mladohradištní datace pocházející z výzkumu v roce 2013 byly dodatečně zpracovány, analyzovány a konfrontovány s původním nálezovým fondem v rámci validace neboli ověření věrohodnosti a správnosti získaných struktur. Keramice z výzkumu v roce 2013 na Zadním hrúdu je v této knize věnována speciální pozornost v samostatné dílčí podkapitole. Prostřednictvím další kratší a dílčí podkapitoly je čtenář stručně informován také o charakteru keramických celků ze starších fází raného středověku evidovaných v Kosticích – Zadním hrúdu, jedná se o celky ze starší a střední doby hradištní. V rámci validace a interpretace získaných výsledků bylo použito několik nastavbových variant řešení vícerozměrných statistik, keramické celky byly konfrontovány s ostatními nálezy v nálezovém celku, v některých případech byly určující stratigrafické vztahy sídlištních nálezových jednotek a jejich nálezových celků, a tak se v Kosticích – Zadním hrúdu podařilo definovat čtyři základní keramické horizonty odrážející proměny společnosti v horizontu 10. století až počátku 13. století na Moravě. Podoba definovaných keramických horizontů na Zadním hrúdu je pak upřesněna a ověřena srovnáním s analogickými keramickými celky z jiných lokalit v oblasti dolního Podvyjí. Početná kolekce keramiky

z Kostic – Zadního hrúdu je evidována a detailně popsána v databázi. Ve snaze poskytnout čtenářům přístup k bazálním datům jsme se rozhodli zdrojová data zpřístupnit ve formě excelových tabulek, které budou čtenářům dostupné v Digitální knihovně Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (<https://digilib.phil.muni.cz>).

Poznatky získané studiem keramického materiálu z Kostic – Zadního hrúdu shrnuje samostatná kapitola *Shrnutí charakteristiky keramických horizontů v Kosticích – Zadním hrúdu*. Na tuto část navazuje kapitola zabývající se interpretací nálezových okolností a situací dokumentovaných v ploše osídlení (*Rekonstrukce sídlištních fází na lokalitě Kostice – Zadní hrúd na základě definovaných horizontů keramiky*) a následuje kapitola umocňující *Status lokality Kostice – Zadní hrúd v kontextu Moravy doby knížecí*. Hlavní téma knihy uzavírá přehledná kapitola s názvem *Keramika z dolního Podvyjí ve světle nových výzkumů*, která si klade za cíl zrekapitulovat stěžejní poznatky vyplývající ze studia této problematiky v kontextu Moravy a v přilehlých regionech Rakouska, Slovenska a Čech. Následuje celkový závěr k textové části knihy, zabývající se povelkomoravskou a mladohradištní keramikou v prostoru dolního Podvyjí.

Součástí knihy je také kompletní katalog k sídlištní lokalitě Kostice – Zadní hrúd, v rámci kterého se čtenář detailně seznamuje s charakterem a statusem lokality, metodou terénního výzkumu, popisem sídlištních objektů, struktur, nálezových kontextů a charakterem archeologických nálezů v nálezovém celku. Katalog nálezů k tomuto sídlišti včetně terénní dokumentace a charakteristiky sídlištních kontextů je výsledkem kolektivní práce badatelského týmu pod vedením prof. Jiřího Macháčka z Masarykovy univerzity.

Tato kniha a výsledky v ní prezentované by nemohly vzniknout bez spolupráce velkého počtu kolegů zejména z Masarykovy univerzity, ale také bez pomoci dalších institucí u nás i v zahraničí. Archeologický výzkum na lokalitě Kostice – Zadní hrúd prováděli nejen pracovníci a studenti Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, ale také zahraniční týmy studentů a badatelů z Humboldt-Universität v Berlíně. Archeologický výzkum byl součástí řešení mezinárodního projektu Grantové agentury ČR (reg. č. P405/12/0111) a Deutsche Forschungsgemeinschaft, zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu a příprava publikace byla podporována dalším výzkumným projektem Grantové agentury ČR (reg. č. GF15–34666L) a Österreichischen Wissenschaftsfond (FWF). Vedoucím archeologických výzkumů na lokalitě Kostice – Zadní hrúd byl prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D., dílčí terénní archeologické práce a technická dokumentace výzkumu probíhaly pod záštitou Mgr. Petra Dreslera, Ph.D., a Dr. phil. Petera Mila. Předběžné výsledky archeologických výzkumů na této lokalitě byly již částečně publikovány (*Macháček et al. 2013*).

Z pozice hlavního autora této knihy bych velmi ráda poděkovala vedoucímu své disertační práce Jiřímu Macháčkovi za konstruktivní vedení práce, užitečné rady a připomínky, které mě vždy vedly k lepším výsledkům. Především děkuji za poskytnutí archeologického materiálu z lokality Kostice – Zadní hrúd ke zpracování a za možnost účastnit se práce na zmíněných projektech Grantové agentury GA ČR, bez jejichž finanční podpory by tato kniha nemohla vzniknout. Dále děkuji za poskytnutí prostor a vybavení laboratoře na archeologické základně Pohansko Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně. Velký dík náleží také vedoucímu laboratoře Pavlu Čápoovi, který musel dlouhý čas trávit v mé společnosti a tímto mu děkuji za cenné rady, notnou dávku tolerance a příjemně strávené chvíle nad archeologickým materiálem. Nesmím zapomenout poděkovat kolegovi Petru Dreslerovi za spolupráci a pomoc při tvorbě katalogové části této knihy a jejích grafických příloh.

Značnou zásluhu na vzniku této knihy mají také autoři dílčích fotografických a kresebných příloh, jmenovitě děkuji autorům technických kreseb keramiky Alžbětě Čerevkové, Soně Plchové, Danuši Švalbachové a Šárce Trávníčkové, dále autorům fotografií Josefu Špačkovi a Vojtěchu Noskovi. Radku Chadimovi děkuji za pomoc při grafických úpravách obrazových tabulek nálezů prezentovaných v katalogu nálezů k lokalitě Kostice – Zadní hrúd. Za pomoc při práci v prostředí GIS a zpracování terénní dokumentace vděčím kolegům Jiřímu Grünseisenovi, Tomáši Tencerovi, Michalu Vágnerovi, Janu Zemanovi a Michaelé Přišťákové. Neméně důležitý je i přínos Pavla Křepely, autora počítačové sazby, a Jarmily Vojtové, jazykové korektorky. Poděkování patří Ediční radě Filozofické fakulty MU, která zařadila tuto knihu do Spisů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

V Brně dne 7. 3. 2017

Za kolektiv autorů Adéla Balcárková

2 ZÁKLADNÍ TENDENCE VÝVOJE POVELKOMORAVSKÉ A MLADOHRADIŠTNÍ KERAMIKY NA MORAVĚ

Úvodem této kapitoly je třeba se krátce zamyslet nad periodizací raného středověku, abych lépe objasnila, jakou historickou etapu v této práci vystihuje doba povelkomoravská a jak vymezujeme mladší dobu hradištní. Časové vymezení period raného středověku zpravidla určují jednotlivé památky hmotné kultury a jejich chronologické postavení. Názory odborníků na dataci některých památek se ovšem rozcházejí a teorie o periodizaci doby slovanské se různí.

Pro Čechy, Moravu, Slezsko a částečně i Slovensko se dodnes používá obecně platný periodizační systém, jehož základy položil již v 1. polovině 20. století J. Eisner. Po drobných úpravách dat a modifikaci termínů definuje tento systém pět stupňů: 1. nejstarší stupeň charakterizuje časně slovanské období (2. třetina 6. století – přelom 2. a 3. třetiny 7. století), které bývá v současnosti často označováno jako období kultury s keramikou pražského typu; 2. následuje starší doba hradištní (3. třetina 7. století – přelom 8. a 9. století) – na Moravě a Slovensku se také používá termín období předvelkomoravské; 3. střední doba hradištní je vymezena 9. stoletím a 1. polovinou 10. století – na Moravě a Slovensku se rozlišuje období velkomoravské (800–900) a povelkomoravské zahrnující fázi mezi léty 900–1000, přitom je nutné zdůraznit, že jen velmi nejasně tušíme, jaké památky pocházejí z 1. poloviny 9. století, jelikož nemáme mnoho pramenů a datačních opor, které lze spolehlivě datovat do období mezi léty 800–850, většina známých velkomoravských památek se klade až do 2. poloviny 9. století; 4. nejmladší stupeň raně středověkého vývoje vystihuje mladší doba hradištní, která je v historických zemích obvykle vymezena od 2. poloviny 10. století po konec 12. století, 5. stupeň plynule navazuje na období doznívání mladohradištní kulturní tradice a na přechodnou fázi ke kultuře vrcholného středověku, označovanou někdy jako pozdní doba hradištní (1. polovina 13. století). Navržený systém periodizace lze aplikovat na vývoj v rámci území Moravy i Čech a synchronizovat ho s periodizačními systémy na Slovensku (*Měřínský 2009a*, 28, 32–33).

Termín povelkomoravské období byl poprvé použit v 60. letech 20. století ve slovanské archeologii na Slovensku, tehdejší badatelé usilovali o výstižnější formulaci period raného středověku, vycházející z určitých historických epoch. B. Chropovský vytvořil základní periodizační systém pro slovanské osídlení na Slovensku, který rozdělil do tří etap a použil pro ně inovativní pojmenování: předvelkomoravské, velkomoravské a povelkomoravské období. Přitom předvelkomoravská etapa se kryje s pozdně avarským obdobím (680–800), velkomoravské období rámcově vystihuje fázi vymezenou 9. stoletím (800–910) a povelkomoravské období se na Slovensku datuje přibližně od roku 910 do roku 960. Data vymezující jednotlivé periody ovšem nejsou v některých případech opodstatněna spolehlivými prameny (*Měřínský 2009a*, 26, 30–31).

Po rozpadu velkomoravské říše a kolem roku 1000, tedy rámcově v horizontu povelkomoravského období, se dějiny a historický vývoj Čech, Moravy, Slezska a Slovenska rozcházejí (*Měřínský 2009a*, 33). Někteří badatelé pojem povelkomoravské období pojímají značně zešíroka a spojují jej s delší etapou vývoje, počínající po pádu Velké Moravy a vrcholící hluboko v mladší době hradištní. V pojetí mé práce je horizont povelkomoravského vývoje vnímán jako období mezi léty 900–1000, zahrnující převážnou část 10. století, to znamená stejně, jak navrhuje zmíněný periodizační systém. Jedná se tedy o historickou etapu, v níž se snoubí kulturní tradice pozdní fáze střední doby hradištní s tradicí raně mladohradištního období. Dle nastíněného chronologického schématu v nejnovější studii k vývoji moravské keramické produkce v 11.–12. století lze spatřovat kolem roku 1000 počátky mladohradištní historické etapy, přitom 1. polovina 11. století se označuje jako starší stupeň mladší doby hradištní. Od 2. poloviny 11. století do konce 12. století se datuje mladší stupeň této historické etapy (*Procházka – Peška 2007*, 149–150).

Otázka sídelní struktury, vývoje společnosti, hmotné kultury, a především charakteru keramické produkce v 10. století na Moravě je stále velmi ožehavým a otevřeným tématem. Dosavadní poznatky o povelkomoravském

období jsou pouze torzovité z důvodu nedostatku pramenných základů. Z této doby chybí nejen prameny písemné, ale také hmotné památky lidských aktivit, což je dáno nedostatkem systematicky prozkoumaných a stratifikovaných archeologických lokalit postihující horizont 10. století, které by poskytly dostatek srovnávacího materiálu v podobě hmotné kultury a spolehlivé validační opory kupříkladu pro relativní chronologii keramiky. Hmotnou kulturu povelkomoravského horizontu lze v sídlištních, ale i hrobových kontextech jen stěží identifikovat, jestliže v archeologických pramenech absentují dostatečně chronologicky citlivé opory pro dataci. Zejména z těchto důvodů je doba zahrnující 10. století v archeologickém pojetí často označována za temné období (*Měřínský 1986*, 65–70; *Poláček 2014*, 6). Některé nastíněné problematické otázky povelkomoravského horizontu raně středověkého vývoje se pokusí objasnit předkládaná práce na příkladech podrobného materiálního rozboru keramiky z velmi dobře stratifikované lokality Kostice – Zadní hrůd, kde bylo archeologickým výzkumem potvrzeno osídlení od starších fází raného středověku přes povelkomoravský horizont až do konce mladší doby hradištní.

Dosavadní historické a archeologické studie dospěly k poznání, že předěl mezi velkomoravskou a povelkomoravskou periodou nebyl tak výrazný a zásadní, jak se v souvislosti s ničivými nájezdy maďarských kmenů dříve předpokládalo, a nelze ho jednoznačně stanovit. Po pádu Velké Moravy došlo k rozpadu mocenské struktury a původní sídelní sítě, ne však k přerušení kontinuity osídlení. Na některých lokalitách sice evidujeme požárové horizonty indikující násilný zánik, některé sídelní areály byly postupně vylidněny a opuštěny. S vojenskými aktivitami Maďarů lze spojovat např. požár hradby na Pohansku u Břeclavi, která shořela někdy na konci 9. století či začátku 10. století. Nejnovější výzkumy na velkomoravském hradišti Pohansko ovšem naznačují, že trvání osídlení v prostoru hradiště bylo zřejmě mnohem delší, než se dříve předpokládalo, a zasahuje výrazně do 1. poloviny 10. století,¹ současně evidujeme nové doklady o přesunu těžiště osídlení do prostoru severovýchodního předhradí pohanského hradiště (*Macháček et al. 2014*; *Macháček 2016*, 28–29, 38–44). Na řadě dalších jihomoravských lokalit centrálního významu doby velkomoravské zaznamenáváme stopy kontinuálního osídlení do počátků, někdy až hluboko do horizontu 10. století (Staré Zámky u Líšně, Zelená Hora u Vyškova, Mikulčice), přitom prostor jižní Moravy byl od prvopočátků povelkomoravského horizontu v přímé kontaktní zóně k nájezdům kočovných maďarských kmenů (*Měřínský 1986*, 65–70; *Macháček – Wihoda 2013*, 879–882, 885–886; *Macháček 2016*, 40–44; *Wihoda 2016*, 158). V poslední době se uvažuje spíše o kolapsu společnosti v důsledku hospodářské krize, kterou zapříčinily přerušené dálkové obchodní kontakty a ekonomické problémy, potažmo i klimatické

změny. Celkový společenský úpadek přichází pokaždé po rozpadu mocenských struktur. Pod vlivem těchto událostí dochází k dezintegraci a restrukturalizaci osídlení, zaznamenáváme náhlý úbytek obyvatelstva zejména v oblasti Podyjí, což zřejmě souvisí s přesuny osídlení do ekonomicky výhodnějších oblastí a poloh. Ovšem zjevně ne všichni obyvatelé původní velkomoravské říše zcela opouští prostor kontaktní zóny. Od 2. poloviny 10. století dochází k celkové proměně politické situace a modernizaci ekonomického systému ve střední Evropě, formují se první raně středověké státní struktury (*Měřínský 1986*, 65–70; *Macháček – Wihoda 2013*, 878–882, 885–890; *Poláček 2014*, 3–9; *Macháček 2016*, 40–44). Na jižní Moravě se nedlouho po porážce Maďarů v bitvě na Lechu roku 955 znovuotevírají cesty dálkového obchodu a začínají se formovat nové společenské struktury (*Macháček – Wihoda 2013*, 883–884, 888–889). Zaznamenáváme opět nárůst intenzity osídlení, přičemž nová sídliště ve většině případů vznikají v nevelké vzdálenosti od původních velkomoravských sídel, tímto lze charakterizovat období pokročilé fáze 10. století (*Kordiovský – Unger 1987*, 91–95; *Unger 1993*, 119; *Vágnér 2013*).

2.1 Dějiny bádání

K průkopnickým dílům patří zejména práce J. Poulíka v 50.–60. letech 20. století, který jako jeden z prvních otevřel v akademické společnosti téma povelkomoravského vývoje na příkladech prvních nálezových souborů z Mikulčic (*Pouliík 1957*; *1963*). Mladší době hradištní zasvětil dlouhodobě své studium B. Novotný, který v 60.–80. letech minulého století patřil mezi přední odborníky na tuto historickou etapu na Moravě. Zabýval se mimo jiné studiem mladohradištní keramické produkce, jeho práce se však řadí mezi dílčí, nesynetické studie, popisující nálezové celky z konkrétních lokalit. B. Novotný soustředil svou pozornost zejména na systém břetislavských hradišť a díky němu vešlo do povědomí několik důležitých mladohradištních lokalit ze severní Moravy a Slezska: Hradec nad Moravicí, Opava – Kylešovice, ale také z Moravy jižní: „Hrůdy“ u Sudoměřic, Spytihněv, Pohansko u Nejdku, Mikulov, Rokytná (*Novotný 1959*; *1961*; *1962*; *1963*; *1977*; *1978*; *1981*). Na příkladech těchto nálezových celků podal B. Novotný základní charakteristiku mladohradištní keramiky, vzhledem k nevhodné metodice popisu ovšem nikdy nedospěl k zobecňujícím závěrům o jejím vývoji (*Procházka – Peška 2007*, 143). Tématem mladohradištní keramické produkce na Moravě se v minulosti podrobněji zabýval také Č. Staňa, který souhrnně zpracoval a vyhodnotil vybrané nálezové celky keramiky, především ze staršího stupně mladší doby hradištní (2. polovina 10. století – 1. polovina 11. století) z lokalit Staré Zámky u Líšně, Přerov a Zelená Hora u Vyškova

(*Staňa 1960, 1994, 1998a, 1998b*). Na jeho práci navázal R. Procházka, který svůj zájem soustředí zejména na oblast Brněnska a okolí, ale věnuje se také studiu keramických celků v širším kontextu Moravy – např. Přerov, Staré Zámky u Líšně, Zelená Hora u Vyškova, Uherské Hradiště. Na příkladech keramiky z nálezových celků v intravilánu města Brna se podařilo vyčlenit a blíže specifikovat podobu keramické produkce v mladším stupni mladší doby hradištní (2. polovina 11. století – 12. století; *Procházka 1984, 2009a; Procházka – Peška 2007*). Na severní Moravě se této problematice komplexněji věnoval V. Goš, který na příkladech vybraných keramických souborů z lokalit Mohelnice a Želechovice vypracoval chronologicko-typologické schéma vývoje severomoravské keramiky v horizontu 10.–13. století (*Goš 1970; 1977; Goš – Karel 1979*). Z hlediska kritiky pramenů je však třeba této práci vytknout, že u analyzovaných souborů severomoravské keramiky nebyly zohledněny procesy jejich vzniku, tehdejší úroveň analýzy nálezových celků neumožnila keramiku v rámci sledované historické etapy detailněji chronologicky rozdělit. V regionu severní Moravy tedy stále čekáme na širší a podrobnější materiálovou studii k této problematice (*Procházka – Peška 2007, 143–144*). Za stěžejní dílo o vývoji moravské středověké keramiky lze považovat dodnes velmi uznávanou a často citovanou studii V. Nekudy a K. Reichertové (1968). Jedná se o velké syntetické dílo, které se primárně zaměřilo na vývoj keramické produkce ve vrcholné fázi středověku, keramice z mladší doby hradištní se tato studie věnuje jen okrajově, a to především její produkci v mladším mladohradištním stupni. Vzhledem k omezené pramenné základně se v této době bohužel ještě nepodařilo jasně postihnout hlavní rysy mladšího mladohradištního stupně (*Procházka – Peška 2007, 143*). Výrazným přínosem pro poznání vývoje mladohradištní keramické produkce zejména v jeho mladší fázi je práce J. Ungera z roku 1984, který na základě keramických celků z několika jihomoravských lokalit na soutoku Jihlavy a Svratky vymezil základní horizonty vývoje pro keramiku 12.–15. století (*Unger 1984a*). Studium charakteru keramické produkce v mladším stupni mladší doby hradištní v širším kontextu Moravy se souhrnně zabýval R. Nekuda, zejména v 80. letech minulého století (*Nekuda 1980; 1984; 1986/1987*). Je však třeba konstatovat nekritický přístup autora ke vzniku keramických celků a vzájemnému vztahu keramiky a mincí v jednotlivých nálezových situacích. R. Nekuda podal zevrubnou charakteristiku keramických tvarů z mladší fáze mladohradištního období podle tehdejších schémat, jeho práce tak představuje soupis již známých poznatků a zkušeností starších badatelů a nepřináší výrazný posun v bádání (*Procházka – Peška 2007, 144–145*). Práce dosud uvedených badatelů však lze považovat za stěžejní prameny poznání v rámci studia zkoumané tematiky.

Studijní materiál ke sledované problematice poskytl také dílčí práce zpracovávající nálezové celky keramiky z konkrétních lokalit. Na tomto místě je třeba zmínit práci L. Poláčka, který se na základě vybraných celků keramiky z lokalit Palliardiho hradiště u Vysočan, Kramolín, Staré Hobzí, Hornice – Turecký kopec a Mstěnice pokusil shrnout základní charakteristiku keramiky v horizontu 8.–11. století na jihozápadní Moravě (*Poláček 1994*). Stěžejní je také jeho zpracování souborů grafitové keramiky rámcově datované od 2. poloviny 10. století do 1. poloviny 13. století z hradiště v Mikulčicích, protože jde o jednu z mála prací postihujících charakter této keramické produkce v kontaktní zóně dolního Pomoraví a Podýjí (*Poláček 1998; 1999*). Jednu ze zmíněných lokalit na jihozápadní Moravě: Mstěnice, komplexně zpracoval a vyhodnotil včetně analýz keramiky V. Nekuda (1985; 2000). Kolekci mladohradištní keramiky pocházející z Pohanska u Břeclavi, konkrétně z destrukce 1. kostela v centrální části hradiště, popsal B. Dostál (*Dostál 1973–1974; 1994*). Nesmíme zapomenout také na práci J. Macháčka, která se sledovanou historickou etapou zabývá pouze okrajově v souvislosti s nejmladším horizontem osídlení hradiště na Pohansku, definovaným primárně na základě keramických celků z polohy Lesní školka. Z hlediska metodiky jde o práci průlomovou, jelikož jako jeden z mála se J. Macháček detailněji zabývá teorií odpadových areálů a transformačními procesy vedoucími ke vzniku nálezových celků (*Macháček 2001a; 2007*). Charakter mladohradištní keramické produkce na Uherskohradištsku prezentují zejména práce L. Galušky a jeho detailní studie keramiky z horizontu 2. poloviny 10. století – 1. poloviny 11. století z polohy Staré Město – Na Zahrádkách (*Galuška 2009*) nebo analýza nálezových celků datovaných mincemi z Modré u Velehradu (*Galuška – Šmerda 2010*). Pozdní stupeň hradištní keramiky na Uherskohradištsku popisuje také starší práce již zmíněného R. Procházky (1984). Analýzou olomouckých souborů keramiky se zabývali v minulosti okrajově J. Bláha (1980; 2001) a v současnosti více V. Dohnal (2005). V neposlední řadě nelze opomenout také souhrnnou studii ke slovanskému osídlení Slezska zpracovanou P. Kouřilem, která detailněji hodnotí zejména nálezové situace a soubory z hradiště Chotěbuz – Podobora (*Kouřil 1994*).

Na tomto místě bych ráda shrnula stěžejní nedostatky dosavadního stavu poznání, jejichž charakteristika je značně inspirována kritikou pramenů ve studiích R. Procházky (*Procházka – Peška 2007, 143–146; Procházka 2009a, 151–153*). Dosavadní práce zabývající se studiem povlkomoravské a mladohradištní etapy raného středověku a vývojem tehdejší hmotné kultury byly metodicky poněkud omezené. Zásadním nedostatkem starších studií je nevhodná, nejednotná terminologie a užití individuálních forem popisu, které znesnadňují komplexní srovnání jednotlivých typů

a keramických celků. Dřívější studie se omezují na popis keramiky z konkrétních lokalit a přináší pouze základní kvantifikace keramických celků. V existujícím bádání chybí souhrnné materiálové studie zabývající se podrobněji analýzou keramických celků z hlediska keramického materiálu, technologie výroby nebo typologického vývoje a využívající statistické metody analýzy dat. Nestandardizované systémy deskripce neumožňují systematicky a synteticky analyzovat nálezové celky a komplikují možnost komparace materiálu v širším kontextu. Nedostatečná pozornost byla dosud věnována charakteru pramenné základny z hlediska geneze nálezových celků, což souvisí s teorií odpadových areálů a s procesy zapříčňujícími vznik sídlištních kontextů. Ve starších studiích zcela absentují analýzy zabývající se procesy vzniku nálezových celků. Disponujeme řadou dílčích studií o charakteru keramické produkce v mladší době hradištní, které však z valné části vychází z analýzy keramických celků pocházejících z homogenizovaných nálezových situací. Do budoucna je třeba se více zaměřit na stupeň homogenizace keramických kolekcí. Nový směr vnáší do metodiky vyhodnocení archeologických nálezových fondů statistické analýzy, využívající především vícerozměrné metody analýzy dat, které mohou být přínosem pro zpracování nedostatečně stratifikovaných nálezových celků. V závěru lze konstatovat, že dosavadní metody bádání v oblasti analýzy keramických souborů byly předstatistické.

2.2 Pramenná základna moravské keramické produkce doby povelkomoravské a mladohradištní

Jeden z reprezentativních nálezových souborů na Moravě, který klademe do horizontu 10. století pochází z lokality Staré Zámky u Líšně. Na osídlení ze střední doby hradištní zde pravděpodobně kontinuálně navazuje sídlištní horizont z 1. poloviny 10. století, poté se předpokládá hiát v rozmezí zhruba 80 let. Další osídlení bylo na Starých Zámkách založeno někdy v druhé polovině, či spíše koncem 10. století a vyvíjí se přibližně do poloviny 11. století. Chronologické pozice nálezových celků v tomto případě upřesňuje nález mince Boleslava II. 972–999 v kontextu sídlištního objektu. Nálezový soubor ze Starých Zámek u Líšně poskytuje jedinečný studijní materiál k charakteru osídlení a keramické produkci v 10. století, postihující jak 1., tak 2. polovinu tohoto století. Tento soubor současně pomáhá charakterizovat podobu hmotné kultury ve zlomovém období okolo roku 1000 (*Staňa 1994; 1998a; nověji Kalčík 2013; 2015*). Horizont keramiky z 1. poloviny 10. století se vyznačuje ještě dominantním zastoupením hřebenových motivů výzdoby ve formě hřebenových vlnic a pásů, typické pro tuto keramiku jsou také kombinace hřebenové výzdoby a motivů jednozubého

nástroje, představující nové prvky související s novými trendy v keramické produkci, často se kombinují hřebenové vlnice s prostými úzkými rýhami, objevují se také různé kombinace výzdoby s hřebenovým vpichem (*Staňa 1994, 274–276; 1998a, 94–96; Kalčík 2013, 206–208; 2015, 166–173*). Další sídelní fáze v rámci povelkomoravského období byla ve Starých Zámkách ztotožněna s horizontem časově vymezeným od konce 10. století do 1. poloviny 11. století, který doprovází i nález mince z 2. poloviny 10. století (Boleslav II. 972–999). Keramika z tohoto horizontu má nejvíce analogií v moravských souborech keramiky z 1. poloviny 11. století, případně pocházejících z horizontu okolo roku 1000 (*Galuška 2009, 614–616, 627–628; Galuška – Šmerda 2010, 166–170; Procházka 2009a, 166; Kalčík 2013, 208–211; 2015, 166–173*). Z hlediska typologie okrajů a výzdobných motivů charakterizuje tento horizont keramika s okraji seřezanými jednoduše kuželovitě či válcovitě, případně s vytaženou horní hranou, výrazně jsou zde zastoupeny také okraje zaoblené. Prostřednictvím ojedinělých fragmentů se objevily i vyspělejší varianty okrajů – vytažené s lištou, seřezané a podříznuté, zesílené a zaoblené. Zastoupeny jsou také fragmenty nádob s válcovitým neboli cylindrickým okrajem. Dále jsou pro tento keramický horizont ze Starých Zámek příznačné hrnce s výrazným předělem nebo odsazením hrdla od výdutě, které často zdobí čochkovité vrypy nebo šikmé záseky v kombinaci s širokými rýhami. Ve výzdobě se nadále objevuje hřebenový vpich, případně jiné motivy hřebenového nástroje. Výzdobu charakterizují také plastické prvky, zejména lišty výraznější profilace trojúhelníkového nebo obdélníkového průřezu, plastická žebra na výduti nebo vývalkovité hrdlo. V obou nastíněných horizontech se objevuje grafitová keramika, přitom v mladší fázi, datované do konce 10. století, byla grafitová keramika zastoupena výrazněji (*Staňa 1994, 277–285; 1998a, 98–105; Kalčík 2013, 208–211; 2015, 166–173*). Soubor keramiky povelkomoravského horizontu ze Starých Zámek u Líšně poskytuje současně jedinečný srovnávací materiál s řadou analogií pro keramiku z lokality Kostice – Zadní hrád.

Analogickou lokalitu ke Starým Zámekům u Líšně představuje menší hradiště na Zelené Hoře u Radslavic. Zánik sídelního horizontu ze střední doby hradištní na počátku 10. století (okolo roku 900) indikují požárové vrstvy v destrukci opevnění. Na tomto hradišti však byly zaznamenány obzvláště intenzivní stopy osídlení mladší datace, doprovázené zejména keramikou z 11. století, přičemž se uvažuje o jisté kontinuitě vývoje od pokročilé fáze 10. století, pro osídlení z 10. století nemáme na této lokalitě dostatek podkladů (*Staňa 1998a, 106*). Dle dosavadních poznatků o vývoji moravské keramické produkce zahrnuje keramický celek ze Zelené Hory spíše horizont datovaný okolo roku 1000 až do 1. poloviny 11. století (*Galuška 2009, 614–624, 627–634; Procházka 2009a, 158–174*). Typologické prvky pokročil-

lé fáze 10. století lze sledovat v kombinacích hřebenových motivů výzdoby (hřebenový vpich nebo hřebenová vlnice) s prostými rýhami, objevuje se také motiv jedné vlnovky nad rýhami, odsazená hrdla zdobená šikmými záseky, trojúhelníkovité nebo výraznější plastické lišty. Keramiku z 1. poloviny 11. století ze Zelené Hory charakterizují typy nádob s odsazenými hrdly zdobené šikmými nebo vodorovnými vrypy různých tvarů a dominantní zastoupení rýhované výzdoby. Hřebenový vpich z výzdoby postupně mizí. Okraje hrnců jsou převážně nálevkovitě seřezané a mají vytažené hrany. Objevují se větší nádoby typu zásobnice, zdobené výraznými plastickými lištami trojúhelníkovitého nebo hraněného průřezu, ale také varianta se zesíleným, hraněným okrajem a plochou lištou obdélníkového průřezu (*Staňa 1998a*, 106–114), které jsou typické spíše pro produkci v pokročilé fázi 11. století (*Procházka – Peška 2007*, 168–169). Poměrně početné jsou v tomto souboru fragmenty nádob s válcovitým okrajem, zastoupené pěti exempláři (*Staňa 1998a*, 110–114).

Analogie keramiky k souborům ze Starých Zámků u Líšně můžeme sledovat také v nálezových celcích z prostoru samotného Brna. Výzkumy v poloze Brno – Modrý lev na Starém Brně zachytily sídlištní vrstvy s keramikou rámcově datovanou do 1. poloviny a závěru 10. století, ze zánikového horizontu valu pochází také keramika z 1. poloviny 10. století (*Jordánková – Loskotová 2006*, 125–126). Právě do těchto míst v poloze U Modrého lva se dle dosavadních výsledků archeologických výzkumů umísťuje významné sídlo doby knížecí v rámci předlokačního osídlení Brna, přičemž se zde předpokládá přítomnost trojdílného sídliště a hradní akropole (*Wihoda 2010*, 213–215, 283–285).

V nejjihnějším cípu Moravy se nachází jedno z důležitých center Velké Moravy – hradiště Pohansko u Břeclavi, kde dle posledních studií keramiky registrujeme vedle tradiční velkomoravské produkce i počátky povelkomoravského horizontu. Závěrečná fáze osídlení tohoto hradiště (4. fáze) je na základě relativní chronologie keramiky datována do přelomu 9. a 10. – 1. poloviny 10. století. Charakter keramiky této chronologické skupiny z Pohanska vystihuje přítomnost grafitové příměsi v ostřivu, okraje seřezané jednoduše kuželovitě či válcovitě, často zdobené na hrdle, ve výzdobě sílí podíl prostých rýh provedených jednozubým nástrojem, objevují se také motivy různých záseků nebo vpichů, plastické lišty a vývalky na hrdle, hřebenovou výzdobu zastupuje nízká, hustá hřebenová vlnice (*Macháček 2001a*, 209–210).

Na základě menšího keramického souboru nalezeného ve vrstvě pod destrukcí 1. kostela na Pohansku u Břeclavi evidujeme v místě slovanského hradiště, a to přímo na jeho akropoli, stopy redukovaného osídlení zřejmě kratšího trvání ve starší fázi mladší doby hradištní (*Dostál 1973–1974*, 181–182, 187–191). V tomto případě šlo zřejmě o druhotné využití prostoru kostela

k obydlí v době, kdy již neplnil svůj primární účel; mezi velkomoravskou fází a mladohradištním osídlením lze s určitostí předpokládat časovou proluku, kdy byla plocha hradiště na Pohansku vysídlená. Dosavadní výzkumy neprokazují kontinuální vývoj osídlení na akropoli hradiště až do mladší fáze raného středověku (*Macháček 2001a; 2007*). Keramický celek zpod destrukce 1. kostela byl původně chronologicky zařazen do 2. poloviny 10. století (*Dostál 1973–1974*, 181, 188–191). Dle nových zjištění a srovnání s jinými nálezovými celky na Moravě lze upřesnit relativní dataci této keramické skupiny z Pohanska do horizontu s počátky okolo roku 1000 a do 1. poloviny 11. století (*Balcárková 2013*, 820). Pohanskou keramickou skupinu ze starší fáze mladší doby hradištní charakterizují zejména hrnce s maximální výdutí těsně pod hrdlem, připomínající situlovitě tvary, hrnce širší – mísovitě nebo také soudkovitě profilace. Větší nádoby zásobnicového typu zde nebyly dokumentovány. Hrdla hrnců jsou často ostře odsazena od výdutě výrazným lomem na vnější straně nádoby. Okraje jsou u většiny exemplářů jednoduše profilované – seřezané válcovitě nebo nálevkovitě, někdy s vytažením horní či spodní hrany. Ve výzdobě převládají šikmé záseky či vrypy umístěné těsně pod hrdlem, zpravidla na odsazení, které na zbytku nádoby doplňují široké vodorovné rýhy, většinou spirálovitě vinuté. Ojedinele se objeví vlnovky nebo hřebenová vlnice (viz obr. 12b). Dle charakteru keramického materiálu rozlišil B. Dostál u této keramiky tři skupiny, přičemž jedna zastupuje zboží s příměsí grafitu v ostřivu, druhá je keramika ostřená pískem a třetí kategorie náleží keramice z jemně plavené šedobílé hlíny (*Dostál 1973–1974*, 187).

Na nedaleké raně středověké lokalitě v Mikulčicích, kde se rozkládalo významné centrum doby velkomoravské, prokazují dosavadní archeologické výzkumy stopy osídlení od střední doby hradištní po počátek vrcholné fáze středověku (9.–13. století), v tomto širokém časovém rozpětí ovšem nelze vyloučit přestávky v kontinuitě osídlení. O charakteru osídlení mikulčického centra v 1. polovině 10. století archeologické prameny nevyprávějí nic konkrétního, přesto se předpokládá, že po zániku Velké Moravy zde osídlení přežívá v silně redukované podobě a přesouvá se zřejmě do prostoru podhradí. Během 10. století se osídlení v areálu bývalého hradiště stáhlo do vyvýšených poloh písčítých dun a nové prvky sídelní struktury zde zaznamenáváme až v pokročilé fázi 10. století (*Mazuch 2013*, 101–102; *Poláček 2014*, 6–8).

Povelkomoravský horizont vývoje v Mikulčicích zastupuje a charakterizuje zejména keramika s grafitovou příměsí neboli tzv. raná grafitová keramika, pocházející primárně z povrchové vrstvy hradiště. Tato vrstva vytváří na lokalitě poměrně homogenizovaný sediment bez možnosti bližšího a přesnějšího stratigrafického dělení, tudíž vrstva obsahuje keramické fragmenty

starší i mladší datace, které byly dále rozlišovány na základě morfologických a typologických znaků. Grafitová keramika se v rámci povrchové vrstvy nejvíce koncentrovala v prostoru severovýchodní části mikulčické akropole. Menší kolekce grafitové keramiky pochází také z hrobových celků (Poláček 1998, 129, 143–145; 1999, 742–744, 747–751). Konkrétní pozůstatky sídelních aktivit z horizontu povelkomoravského období a starší fáze mladší doby hradištní byly v Mikulčicích zaznamenány pouze v prostoru podhradí. Do této fáze bylo původně zařazeno šest sídlištních objektů nacházejících se pod kamennou destrukcí 6. kostela, které J. Poulík datoval do 2. poloviny 10. století. Na základě charakteru keramiky však lze do povelkomoravského a mladohradištního horizontu bezpečně zařadit pouze dva objekty v blízkosti 6. kostela s početnějšími keramickými celky (Poulík 1963, 71; Poláček 1998, 133). Východně od 9. kostela pak byla keramika podobného charakteru a chronologického určení evidována v rámci nálezového celku z objektu studnovitého typu (Poláček 1998, 133). Sporadické nálezové celky keramiky z těchto sídlištních objektů byly na základě morfologických a typologických vlastností keramiky a dle analogií z jiných lokalit rámcově datovány od 2. poloviny 10. století až do 1. poloviny 11. století. Charakter mikulčické rané grafitové keramiky z vymezeného horizontu mladší doby hradištní určují zejména hrncovité tvary nádob a ojediněle zastoupené zásobnice, mísa nebo hliněný kotouč. Okraje hrnců jsou většinou jednoduše seřezané a vně vyhnuté, někdy se objevuje vytažení či podříznutí spodní hrany, případně vytažení horní hrany. Zásobnice mají také jednoduše seřezané a vně vyhnuté okraje, nebo se v jejich případě objevují okraje zesílené a hraněné. Ve výzdobě dominují hřebenové vlnice, v menší míře jsou zastoupeny hřebenové vpichy, jednoduché vlnovky nebo pásy vrypů v podhrdlí kombinované s hustým rýhováním těla nádob (viz obr. 13). V souborech ze sídlištních objektů v okolí 6. kostela se vedle sebe vyskytují okraje kalichovitě prohnuté s prožlabeným ukončením (obr. 13: 5–6, 15–18, 23; Klanica – typ 3; Klanica 1970, 104; Poláček 1998, 145–147; 1999, 745–747; 2014, 7–8), které patří k typickým atributům mikulčického keramického okruhu, charakterizující mladší stupeň velkomoravského horizontu od pokročilé fáze 9. století do počátku 10. století (Mazuch 2013, 56–67, 102). Dále z těchto celků pochází keramické fragmenty zdobené záseky nebo vlnovkou s rýhami, případně ojedinělé fragmenty nádob s válcovitým okrajem, které odpovídají charakteru keramiky datované do pokročilé fáze 10. století – 1. poloviny 11. století (obr. 13: 1; Poláček 1998, 145–147; 1999, 745–747; 2014, 7–8). V případě kalichovitě prohnutých, prožlabených okrajů lze ovšem uvažovat o delší tradici utváření podobných typů kalichovitě profilovaných okrajů. V porovnání s vývojem keramické produkce ve středočeské oblasti jsou zdejší okraje s kalichovitou pro-

filací ve své klasické podobě příznačné až pro horizont od pokročilé fáze 10. století do 11. století (Boháčová 2003a, 453; Bartošková 2010, 273; 2011, 292–295; Frolíková–Kaliszová 2013, 109–110). Dle dosavadních zjištění nemůžeme jednoznačně rozhodnout o délce jejich přezívání. Na keramice ze souboru od 6. kostela v Mikulčicích byla pozorována také řada cizích elementů – „česká“ lahev poukazuje na kontakty s prostředím Čech, zlomky grafitové pánve mají analogie v rakouském a bavorském Podunají (Poláček 1998, 145–147; 1999, 745–747; 2014, 7–8). Mezi nejzajímavější nálezy se řadí hrnc s rádelkovou výzdobou, představující nejranější exempláře tohoto typu výzdoby na Moravě, jehož analogie můžeme hledat již v sídlištních celcích z konce 9. století a z 10. století, ale i z mladších kontextů 11. století v Karpatské kotlině. Na Moravě je rádelkem zdobená keramika v této fázi raného středověku vzácná, větší výskyt této výzdoby zaznamenáváme v moravských souborech keramiky opět až v horizontu pozdně hradištní keramiky na přelomu 12. a 13. století, kdy se na keramice spojují starší prvky hradištní produkce s novými elementy přicházejícími ze sousedních oblastí, na jižní Moravu většinou z Podunají (Měřínský 1986, 31, 63).

Grafitová keramika mladší fáze mladší doby hradištní, rámcově datovaná od 2. poloviny 11. století do 1. poloviny 13. století, pochází v Mikulčicích primárně z povrchové kulturní vrstvy. Konkrétní sídlištní objekty k tomuto horizontu vývoje nebyly v Mikulčicích zatím spolehlivě identifikovány, největší koncentrace keramiky mladší mladohradištní datace však byla evidována v okolí 5. kostela a poblíž hlavního paláce na akropoli hradiště. Ojedinělé nálezy keramiky tohoto charakteru pochází také z prostoru předhradí a podhradí. Horizont keramiky mladšího mladohradištního stupně v Mikulčicích vystihují fragmenty hrnců, zásobnic a jeden zlomek pánve. Nadále se objevují hrnce s ostře odsazenými hrdly. Mezi okraji dominují různé varianty nahoru vytažených okrajů s lištou, objevují se i pokročilejší varianty vně vyhnutých, vytažených okrajů s lištou a okrajů římsovitěho typu, které bývají na vnější straně často zdobené a jsou příznačné pro horizont pozdně hradištní keramiky (konec 12. století – 1. polovina 13. století). Jednodušší typy okrajů představují okraje vně vyhnuté, zesílené a seřezané nebo zaoblené a lehce nahoru vytažené. V rámci této kategorie mikulčické keramiky jsou zastoupeny také ojedinělé fragmenty nádob s válcovitým okrajem. Zásobnice charakterizují zesílené okraje hraněného průřezu nebo klasické kyjovité okraje lichoběžníkovitého průřezu, které jsou také někdy zdobené na vnější straně. Výzdobné motivy zastupují šikmé vropy pod hrdlem, jednoduché vlnovky nebo široké, ploché žlábkové, vytvářející někdy na plecích plastické zvlnění. Na zcela ojedinělých fragmentech se objevuje rádelková výzdoba. Horizontální rýhování či žlábkování jednoznačně na této keramice dominuje (Poláček 1998, 149–154).

Dále na jihovýchodě Moravy, v prostoru staroměstské sídelní aglomerace, byla v nedávných letech objevena nová raně středověká osada rámcově z 2. poloviny 10. století – 1. poloviny 11. století. Osada se nachází v trati Na Zahradkách a zastupuje také horizont povelkomoravského vývoje (*Galuska 2009*, 624–626, 634). Keramiku z horizontu 10. století určují zejména prvky staršího charakteru, např. v podobě různých hřebenových motivů výzdoby, které se v případě tohoto souboru často kombinují s výzdobou provedenou jednozubým nástrojem – objevují se kombinace hřebenových vpichů s rýhami, hřebenové vpichy společně s hřebenovými vlnicemi, ale také hřebenové vlnice v kombinaci s jednoduchou rýhou. Ve výzdobě keramiky ze Starého Města – Na Zahradkách však dominují motivy šikmých vrypů na podhrdlí s vodorovnými žlábkami či rýhami, které jsou příznačné spíše až pro keramiku 11. století. Další charakteristické znaky tohoto keramického souboru se řadí k vlastnostem vystihujícím dle analogií podobu spíše mladší keramiky z horizontu okolo roku 1000 a 1. poloviny 11. století. Jedná se především o fragmenty hrnců s odsazením hrdla na vnější straně, které jsou v těchto místech často zdobené různými vrypky, hřebenovou vlnicí nebo obvodovým žlábkem. Objevují se také nádoby s válcovitým okrajem nebo ploché plastické lišty na zásobnicích z grafitového keramického materiálu. Grafitová keramika představuje 16 % tohoto souboru. Okraje jsou převážně jednoduše seřezané kuželovitě či válcovitě. Vedle hrncovitých nádob, které v souboru jednoznačně dominují a mají vejčité nebo soudkovité tvary, se objevily ojedinělé fragmenty zásobnic (*Galuska 2009*, 614–624, 627–634).

Jedinečné keramické soubory datované mincemi z 11. století pocházejí ze tří sídlištních objektů nalezených v poloze Hrubý díl v Modré u Velehradu. Relativní dataci keramických celků upřesňují u dvou objektů uherské mince Ondřeje I. (1046–1060), které se na Moravě nejvíce objevují v sídlištních a hrobových kontextech datovaných před rok 1060. Teprve po tomto datu uherské mince z území Moravy mizí v souvislosti s nástupem moravských denárů malého střížku. Ve výplni třetího sídlištního objektu byla nalezena mince s ražbou moravského úředního knížete Svatopluka (1095–1107), které nejsou na Moravě příliš časté (*Galuska – Šmerda 2010*, 174, 178; *Videman – Macháček 2013*, 865, 867).

V případě mincí Ondřeje I. z Modré u Velehradu se jedná spíše o mladší varianty těchto ražeb, které se do výplni sídlištních objektů dostaly zřejmě až těsně před rokem 1060, tedy v závěru starší fáze mladší doby hradištní a na počátku etapy nové. Související keramické celky charakterizují především okraje kuželovitě seřezané s vytaženou spodní hranou a okraje s horizontální obvodovou ploškou na horní straně, připomínající varianty hraněných okrajů. U grafitové keramiky byly zaznamenány tři exempláře vytažených okrajů s lištou představující v těchto keramických celcích spíše progre-

zivní nové tvary. Grafitová keramika zastupuje v obou případech nálezových celků pouze nepatrnou část keramických fragmentů (11–15 %). Ve výzdobě jednoznačně dominuje jednoduché rýhování v podobě poměrně širokých obvodových rýh umístěných na nádobě těsně vedle sebe, které zpravidla nedoplňují jiné výzdobné motivy, pásy šikmých vrypů jsou v těchto keramických souborech vzácné. Hrdla hrncovitých nádob jsou někdy zvýrazněna odsazením. Prostřednictvím dvou keramických fragmentů se zachovaly části nádob s válcovitým okrajem, které vzhledem k použitému keramickému materiálu představují spíše domácí výrobek. Keramické celky s nálezy uherských mincí z Modré lze přesněji chronologicky zařadit do doby okolo poloviny 11. století (*Galuska – Šmerda 2010*, 174–178).

Keramický celek z Modré s moravským denárem kladeným na přelom 11. a 12. století jednoznačně charakterizuje mladší stupeň mladohradištní keramické produkce, přičemž se předpokládá, že do výplně objektu se tato mince dostala někdy ke konci prvního desetiletí 12. století. Jedná se o méně početný keramický celek (48 ks), tvořený přibližně z poloviny grafitovou keramikou. Fragmenty grafitové keramiky představují zejména zlomky větších nádob pravděpodobně zásobnicového charakteru zdobené plastickými lištami v kombinaci s pásy vrypů a rýhami. Celkově tento soubor charakterizují varianty vytažených okrajů s lištou, okraj kuželovitě seřezaný s horizontální obvodovou ploškou na horní straně, tedy hraněného typu, vyskytující se u hrnců, a okraje kuželovitě seřezané s vytaženou horní hranou. Ve výzdobě dominují horizontální rýhy umístěné těsně vedle sebe, někdy nepravidelné a překrývající se. Větší fragment hrncovité nádoby zdobí na podhrdlí drobná lišta přesekávaná pásem vrypů, na výduti pokračuje výzdoba v podobě dvou řad hustých vlnovek a horizontálních rýh. U hrnců převažuje vejčitý tvar (*Galuska – Šmerda 2010*, 164–166, 178–179).

Základní tendence keramické produkce v rámci povelkomoravského vývoje na jihozápadní Moravě se v zásadě neodlišují od produkce v oblasti dolního Podolí nebo dolního Pomoraví – Pohansko, Mikulčice. Keramické soubory z 10. století, případně ze starší fáze mladší doby hradištní, datované do konce 1. poloviny 11. století, představují zejména lokality hradištního charakteru – Pallardiho hradiště u Vysočan, Kramolín, Staré Hobzí, Hornice – Turecký kopec. V porovnání s celky z dolního Podolí a Pomoraví můžeme v souborech z jihozápadní Moravy pozorovat výraznější zastoupení hřebenových motivů výzdoby, a to nepravidelné hřebenové vlnice a pásy, hřebenový vpich, které zde i v pokročilé fázi 10. století stále dominují. Tím se tato keramika charakterem přibližuje keramické produkci v oblasti rakouského Waldviertelu a jižních Čech, kde nacházíme analogie (*Poláček 1994*, 254). Keramické soubory z jihozápadní Moravy dále charakterizují, vedle již zmíněných hřebenových motivů,

ojediněle zastoupené výzdobné kombinace vlnovek a rýh připomínající blučinský typ výzdoby, šikmé záseky, hrnce s odsazením hrdla na vnější straně, které bývají v těchto místech obvykle zdobené hřebenovým vpichem nebo šikmými záseky. Převažují okraje vně vyhnuté, jednoduše zaobleně ukončené nebo seřezané, ojediněle se objevují okraje lehce podžlabené, s vytaženou horní hranou, hraněné okraje – někdy s vytaženými hranami, vodorovně seřezané a prožlabené okraje nebo bohatě profilované okraje. Zásobnice ze starší fáze mladší doby hradištní na jihozápadní Moravě charakterizují také jednoduché typy okrajů prostě seřezané, vně vyhnuté, které často zdobí plastické lišty trojúhelníkovitého profilu (Poláček 1994, 249, 252). Keramika povelkomoravského horizontu z jihozápadní části Moravy vyvolává dojem, že je mnohem starší, než např. soubory z dolního Podvíví.

V náleзовých celcích ze Starého Hobzí a Hornic dominuje keramika odpovídající rámcově charakteru keramické produkce v 10. století (Poláček 1994, 252; Hejhal 2012, 146, 148). Výzkumy na hradišti u Vysočan a v Kramolíně doložily dvě základní fáze osídlení, první se datuje od střední doby hradištní s kontinuitou do 1. poloviny 10. století, druhou fázi zastupují náleзовé celky s keramikou z mladšího stupně mladší doby hradištní (2. polovina 11. století – 12. století). Charakter keramiky z mladší fáze mladší doby hradištní v Kramolíně vystihují zejména okrajové fragmenty hrnců a zásobnic, jejichž chronologickou pozici upřesňuje náleзовý moravského denáru z konce 11. století v objektu 142. Pro tento náleзовý celek jsou příznačné hrnce střední velikosti vejčitého tvaru, u nichž převládají okraje tzv. dvoukónického tvaru nebo okraje svíslé, tedy zejména varianty okrajů vytažených vzhůru s lištou, menšinově jsou zastoupeny okraje vně vyhnuté – šikmé a různě seřezané. Ve výzdobě běžných hrnců dominuje vodorovné rýhování nebo se objeví kombinace rýh a jednoduché vlnovky, méně častý je motiv hřebenové vlnice. Zásobnice zdobí plastické lišty, často v kombinaci s hřebenovým vpichem, okraje jsou zesílené, různě profilované, převážně hraněného průřezu – na jednom exempláři okraje zásobnice se objevila výzdoba v podobě záseků na horní straně okraje. Zmíněný soubor keramiky z Kramolína se vyznačuje také silnou příměsí grafitu v keramické hmotě. Stejně tak pro keramické soubory z hradiska u Vysočan je příznačný vysoký podíl grafitu v keramickém materiálu. Keramiku mladšího mladohradištního stupně z vysočanského hradiska charakterizují zejména fragmenty svíslé vytažených okrajů s lištou nebo okraje vně vyhnuté – šikmé, náležející hrncům, které byly relativně datovány také do závěru 11. století. Ve výzdobě se objevuje motiv vlnovky, hřebenové vlnice a šikmých vrypů většinou v kombinaci s rýhami. Keramické fragmenty pochází primárně z hrnců soudkovitého tvaru, jeden fragment náleží nadobě lahovitého tvaru (Nekuda 1984, 27).

Specifické vlastnosti vykazují keramické soubory ze Mstěnic u Hrotovic. V. Nekuda, který se dlouhodobě věnoval archeologickému výzkumu a studiu této významné raně středověké lokality, rozlišil pět sídelních fází (Nekuda 1985, 2000; R. Nekuda – V. Nekuda 1997). Nejstarší horizont osídlení reprezentuje jen několik málo rozptýlených sídelních objektů, které byly datovány do starší a střední fáze doby hradištní (konec 8. století – 9. století). Středohradištní sídelní horizont překrývá osídlení z mladší doby hradištní. Druhá fáze osídlení spadá do 10. století – 1. poloviny 11. století. V 2. polovině 11. století nabývá osídlení na intenzitě – v mladší fázi mladší doby hradištní v rámci třetí a čtvrté sídelní fáze zde působila slovanská osada skládající se až z 54 sídelních objektů (2. polovina 11. století – 12. století). Dominantní postavení ovšem ve Mstěnicích zaujímaly relikty sídelních objektů a náleзовé celky ze zaniklé středověké vsi relativně datované od konce 12. století do 1. poloviny 13. století (cca 77 objektů; Nekuda 2000, 120–148). I když se jedná o jednu z největších otevřených sídelních lokalit, která byla v úplnosti publikována, je třeba její publikaci a celkovému zpracování výsledků výzkumu v této poloze vytknout řadu nedostatků spočívajících zejména v nepřesné dataci sídelních objektů. Z hlediska chronologicko-typologického vývoje keramiky V. Nekuda nevytvořil příliš detailní schéma, podal pouze jednoduchou a velmi zevrubnou charakteristiku keramických celků, na základě kterých vymezil chronologické fáze osídlení (Nekuda 2000, 152–161, 232–242). Autor se nepokusil o kritiku způsobu vzniku náleзовých souborů, nepřipouští, že předměty v zásypech jam nemusely primárně souviset s náleзовou situací, v jeho práci postrádáme dostatečný rozbor náleзовého fondu a náleзовých situací, nejsou zde zohledněny stratigrafické vztahy jednotlivých náleзовých souborů včetně jejich detailní analýzy. Analýzu mstěnické keramiky a práci s tímto archeologickým materiálem, který V. Nekuda využívá jako hlavní datační prostředek, lze považovat za archaické, tudíž jím vymezené chronologické fáze osídlení ve Mstěnicích nelze bez výhrad přijmout jako směrodatné (Procházka 2002, 947–958).

Charakter mstěnických keramických celků ze starší fáze mladší doby hradištní vystihují fragmenty hrncovitých nádob, ale také zásobnic, zdobené často hřebenovými vpichy nebo záseky. Okraje jsou u obou typů nádob převážně jednoduše ukončené zaoblením nebo prostým seřezáním, ojedinělými fragmenty jsou zastoupeny také hrnce s válcovitým okrajem nebo okraje vodorovně seřezané s mírně kalichovitě prohnutým ústím, zdobené na vnitřní straně hřebenovou vlnicí. Objevují se plastické lišty trojúhelníkovitého nebo hraněného průřezu (Poláček 1994, 255–258). Mstěnické náleзовé celky keramiky z mladší fáze mladší doby hradištní určují zejména fragmenty vně vyhnutých, šikmých okrajů, ukončených seřezáním,

a varianty vytažených okrajů s lištou – svisle vytažené, dvoukónické, které pocházejí primárně z nádob typu hrnců. Dále zde byly evidovány fragmenty zásobnic a dva ojedinělé střepy nádob lahvovitého tvaru, čímž se mstěnický soubor keramiky řadí mezi ojedinělé náleзовé celky na Moravě s raným výskytem tohoto typu nádob. Zlomky lahví se vyznačují štíhlým tvarem, absencí výzdoby a vysokým podílem grafitu v ostřivu. U těchto exemplářů nádob lahvovitého typu lze pozorovat znaky typické pro lahve z předcházející etapy střední doby hradištní, které byly na Moravě produkovány pod vlivy kulturního proudu z Karpatké kotliny. Všechny moravské exempláře lahvovitých nádob v nálezových celcích mladohradištní datace vykazují známky shodného charakteru. Stejně jako u jiných lokalit s keramickými soubory z mladší fáze mladší doby hradištní také pro keramiku této datace ze Mstěnic jsou příznačné zásobnice bohatě zdobené plastickými lištami se zesílenými, různě profilovanými okraji převážně hraněného průřezu, předznamenávající vývoj kyjovitých forem okrajů (*Nekuda 1984, 33–39, 43–44; Poláček 1994, 255–258*).

Útržky sídelního horizontu z 10. století byly zaznamenány také např. v Olomouci – Biskupské náměstí, Dómské návrší. Z prostoru Biskupského náměstí pochází menší kolekce keramiky, mimo jiné také s příměsí grafitové horniny, která byla relativně chronologicky zařazena do 9. století a 1. poloviny 10. století (*Bláha 2001, 51–52*). Na Dómském návrší byly evidovány relikty raně středověkého osídlení, dle relativní chronologie keramiky ze střední doby hradištní, kontinuálně se vyvíjející pravděpodobně do 1. poloviny 10. století. Počátky raně středověkého osídlení v prostoru pozdějšího olomouckého hradu sahají do 9. století. Z hlediska typologie keramiky zastupují tuto počáteční fázi okraje prožlabené, případně okraje kalichovitě profilované, které byly dokumentovány v různých úrovních, ovšem vzhledem k celkovému množství keramiky tvoří tyto okraje nepatrnou kolekci. Stejně jako na Pohansku nebo v Mikulčicích lze také u těchto exemplářů okrajů z Dómského návrší uvažovat o jejich přesahu do povelkomoravského horizontu vývoje, zejména v případě výrazněji zastoupené skupiny okrajových fragmentů s kalichovitě profilovaným ústím, hrotitého povytažení nebo napřímení široce rozevřeného ústí, které naznačují určitý vývoj. Chronologicky mladší sídelní fázi v tomto prostoru reprezentuje kolekce keramiky vykazující četné kontakty s polským prostředím (nádob s válcovitými okraji, dvoukónické nádoby, střep z mísy se třmenovým uchem, zlomky nádob s dutou prstencovitou nožkou, zlomek kalichovité nádoby), která se časově řadí do horizontu okolo roku 1000 (*Dohnal 2005, 80–85*). Mocné kulturní vrstvy dokumentované na řadě míst v areálu hradu a v prostoru pozdějšího předhradí naznačují intenzivní osídlení v této poloze od pokročilé fáze 10. století, kdy zde byly položeny zá-

klady olomouckého hradu (*Bláha 1980, 301–302, 309*). Povelkomoravský horizont vystihují okraje nálevkovitě nebo kuželovitě seřezané s různě vytaženými hranami, zaoblené okraje se zesíleným koncem, reminiscence prožlabených okrajů s úzkou rýžkou, nově se objevují zesílené, hranaté nebo zaoblené okraje. Tvarový sortiment nádob představují zejména hrnce, méně jsou zastoupeny mísy, misky a větší nádoby zásobnicového typu. Negrafitové zboží ostřené pískem doplňuje keramika s grafitovým ostřivem, jejíž největší podíl byl zaznamenán v kontextech datovaných před polovinu 10. století, výrazné zastoupení zaujímá grafitová keramika i v mladších kontextech až do poloviny 11. století (*Dohnal 2005, 80–85*).

V Přerově jsou pozůstatky sídelního horizontu z 10. století také pouze torzovité. Výzkumy na Horním náměstí v Přerově zachytily v kulturních vrstvách několik fází osídlení v rámci mladší doby hradištní, přitom keramika byla rozlišena do čtyř až pěti chronologických fází. Nejstarší kolekce keramiky pochází z 2. poloviny 9. století. Malý soubor keramiky obsahující i fragmenty s grafitovou příměsí byl rámcově datován do pokročilé fáze, tedy do 2. poloviny 10. století. Třetí soubor keramiky se relativně chronologicky řadí do přelomu 10. a 11. století a prvních (dvou?) desetiletí 11. století. Chronologické postavení keramiky 4. fáze do doby těsně před polovinou 11. století částečně upřesňuje mincovní závaží z období vlády knížete Břetislava I., datované před rok 1050. V následujících vrstvách byla dokumentována již jen keramika z 2. poloviny 11. století – 12. století a mladší planýrky (*Procházka 2009a, 156–157, 160–167*). Přerovskou keramiku pokročilé fáze 10. století z Horního náměstí charakterizují zejména okraje vně vykloněné, hraněné, někdy s vytaženou horní hranou, ve výzdobě keramiky se objevují kombinace hřebenových vlnic s jednoduchými rýhami nebo různé motivy vrypů umístěné na podhrdlí a kombinující se s vodorovnými rýhami. V místním souboru keramiky z 10. století zcela chybí zastoupení plastických lišt ve výzdobě a neobjevují se ani polské prvky, které jsou příznačné spíše až pro následující horizont vývoje (*Procházka 2009a, 162*). Intenzivní sídelní aktivity v prostoru Horního náměstí v Přerově indikují mnohem početnější kolekce keramiky relativně datované do horizontu okolo roku 1000 a do 1. poloviny 11. století, čímž se také tato lokalita vyznačuje. Tento keramický soubor charakterizují zejména hrncovité tvary nádob vejčité a esovité profilace, případně zásobnice zdobené plastickými lištami a bohatou kombinovanou rytou výzdobou, objevují se však již hrnce s vysoko položenou maximální výdutí předznamenávající další vývoj. Ve výzdobě vynikají dlouhé úzké záseky nebo čokkovité vrypy umístěné na podhrdlí v kombinaci s jinou výzdobou – většinou s prostými rýhami, udržují se také kombinace hřebenových vpichů a čokkovitých vrypů s rýhami, které však v této fázi vývoje nejsou